

MEETNET HAZELMUIS	1
VERSPREIDING VAN KLEINE ZOOGDIEREN AAN DE HAND VAN BRAAKBALLEN.....	3
VOGELGRIEP OOK BIJ WILDE ROOFDIEREN.....	7
LIMBURGSE ZOOGDIERATLAS.....	7
BEVERS IN LIMBURG	8
GRIEND AANGESPOELD OP SCHIERMONNIKOOG	9
NEDERLANDS WINDMOLENPARK OP ZEE EN ZEEZOOGDIEREN.....	10
ZOOGDIERCURSUSSEN.....	10
BRAAKBALLEN EN DE NATIONALE PLUISWEEK 2006.....	11
BESCHERMINGSONDERZOEK NOORDSE WOELMUIS OP TEXEL; EEN PILOT-STUDIE.....	11
NATIONAAL PROGRAMMA VERSPREIDINGSONDERZOEK.....	12
BOOMMARTERS IN KENNEMERLAND.....	14
WILDE KAT TERUG IN NEDERLAND.....	15
HERTEN IN NEDERLAND.....	16
MONITORING VAN NIEUWBOUW VLEERMUISVERBLIJVEN IN DOORWERTH.....	17
(NIEUWE) BROCHURES.....	18
WIE MAAKT EEN WEBSITE VOOR DE NOORDSE WOELMUIS?.....	19
NIEUWE DIRECTEUR ZOOGDIERVERENIGING VZZ.....	20
NIEUWE RODE LIJST VAN DE IUCN.....	21
VOGELGRIEP BIJ ZOOGDIEREN	21
TELGANGER DIGITAAL	22
WORD LID VAN DE ZOOGDIERVERENIGING VAN NEDERLAND	22

Meetnet hazelmuis

In 2005 is het meetnet hazelmuis van start gegaan binnen het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het kleine illustere team van vrijwilligers (2 tellers) dat al vanaf 1991 op dit front actief was heeft daarmee eindelijk versterking gekregen. Vorig jaar zijn 8 nieuwe vrijwilligers aan het tellers-gilde toegevoegd. Twee deelnemers wonen in België en waren betrokken bij inventarisaties van de hazelmuis in Vlaams-Brabant en Belgisch Limburg door Natuurpunt (een Belgische organisatie die te omschrijven valt als een combinatie van terreinbeheerder, particulier gegevensbeherende organisatie, en landschapsbeheer via vrijwilligers).

De nieuwe deelnemers hebben een intensieve training gevolgd ten einde goed beslagen ten ijs te komen bij het tellen van een transect. Na deelname aan een instructiekamp en enkele groepsexcursies kreeg iedere deelnemer een transect toegewezen. Uiteindelijk zijn in 2005 vijf nieuwe transecten (12 deeltransecten) geteld. Een drietal transecten is geteld in teamverband van 2 vrijwilligers. Een transect is opgedeeld in 2 of meer deeltransecten. De transecten variëren in lengte van 500 tot 2500 meter.

Momenteel worden 39 deeltransecten geteld, waarvan 25 deeltransecten meerjarig geteld zijn en 14 transecten minder dan 2 jaren in de periode 1991-2005. Voor de slecht onderzochte transecten zal in 2006 getracht worden nieuwe tellers te werven. De transecten liggen alle aan de rand van loofbos. Enkele liggen op de overgang van bos naar landbouwgrond in kleinschalig cultuurlandschap. Mooie voorbeelden daarvan liggen bij Cotessen (zuidrand Vijlenerbos) en Heijenrath (Lorberg).

De transecten liggen vooralsnog verdeeld over 11 deelpopulaties (16 deelpopulaties in totaal) waarbij er op wordt gelet dat de verdeling over gebieden met hoge en lage dichtheden en gebieden met en zonder beheer evenredig is. Dit om te voorkomen dat gebieden met hoge dichtheden en gebieden waar een gunstig beheer voor de hazelmuis gevoerd wordt (met hogere aantallen tot gevolg) in de steekproef oververtegenwoordigd zijn. Door de nu bereikte omvang en stratificatie van het meetnet te handhaven kan de kwaliteit van dit meetnet gewaarborgd blijven.

De telmethode bestaat uit het twee keer controleren van een transect op nesten in de periode half september tot half november. Alle typen nesten van hazelmuizen worden genoteerd ongeacht hun status. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen slaap- en voortplantingsnesten en evenmin of nesten vers zijn en bewoond of oud en vervallen. Van ieder nest wordt een foto gemaakt en wordt een vast aantal gegevens verzameld (draagplant, hoogte, vegetatiebedekking et cetera).

In 2005 zijn over een totale lengte van 15.350 meter 160 nesten geteld (dichtheid 1,04/100 m). Dit is een afname van 31,9% ten opzichte van 2004.

Het beeld dat uit de transecttellingen naar voren komt is een gestage afname vanaf 1991 tot 1997 en sindsdien weer een toename. Het jaar 1997 laat een duidelijke trendbreuk zien. Vanaf dat jaar is er vanuit de terreinbeheerders toenemende aandacht voor het terreinbeheer ten bate van de bedreigde hazelmuis. 1997 is het startjaar geweest van een uitvoeringsprogramma hazelmuis binnen het provinciale soortenbeleid in Limburg. Vanaf dat jaar zijn bosranden gericht in beheer genomen voor de hazelmuis en hier zien we een duidelijk effect als gevolg van het ingezette beheer. De toename lijkt met de teruggang in 2005 inmiddels weer tot staan gebracht. Het kan toeval zijn maar de aandacht voor de hazelmuis in het terreinbeheer is inmiddels ook weer aan het verslappen. Overigens heeft de toename vanaf 1997 niet geleid tot een uitbreiding van het areaal. Er zijn geen nieuwe leefgebieden bezet geraakt. De hazelmuis is zelfs uit twee gebieden verdwenen (Platte Bossen en Elseberg).

Indien er vrijwilligers zijn die het team willen komen versterken dan zijn ze van harte welkom. In september zal weer een instructieweekend georganiseerd worden. Opgave voor deelname kan door een mailtje te sturen naar: ludy.verheggen@vzz.nl.

Ludy Verheggen

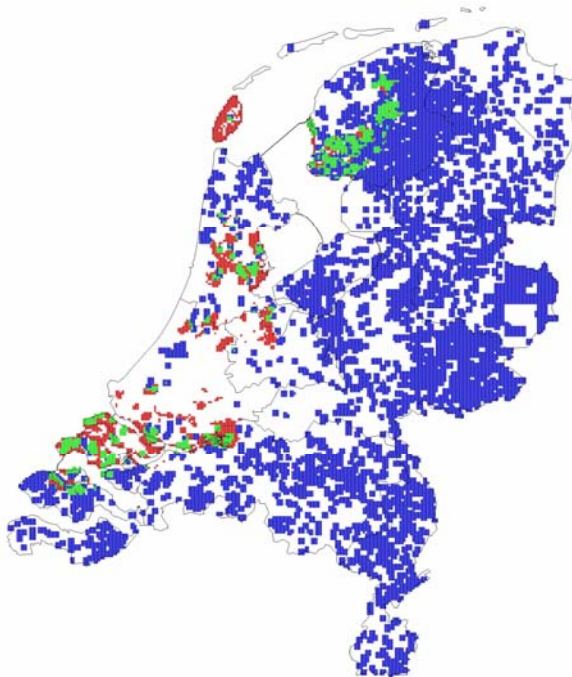
Verspreiding van kleine zoogdieren aan de hand van braakballen

Het landelijk onderzoek naar de verspreiding van kleine zoogdieren aan de hand van braakballen beleefde in 2005 haar tweede lustrum. Tijd om eens na te gaan in hoeverre dit onderzoek een landsdekkend beeld geeft van de verspreiding van de drie aandachtsoorten: noordse woelmuis *Microtus oeconomus*, veldspitsmuis *Crocidura leucodon* en waterspitsmuis *Neomys fodiens*.

In samenwerking met SOVON Vogelonderzoek is uitgezocht van welk deel van de leefgebieden van de drie soorten (spits)muizen, braakmateriaal van kerkuilen (*Tyto alba*) verzameld kan worden. Vervolgens is voor de noordse woelmuis aanvullend berekend in hoeverre de leefgebieden, die niet met behulp van kerkuilen bemonsterd kunnen worden, door ransuilen (*Asio otis*) gedekt zijn. Voor waterspitsmuis en veldspitsmuis is dit geen optie daar ze niet of nauwelijks door ransuilen worden gegeten.

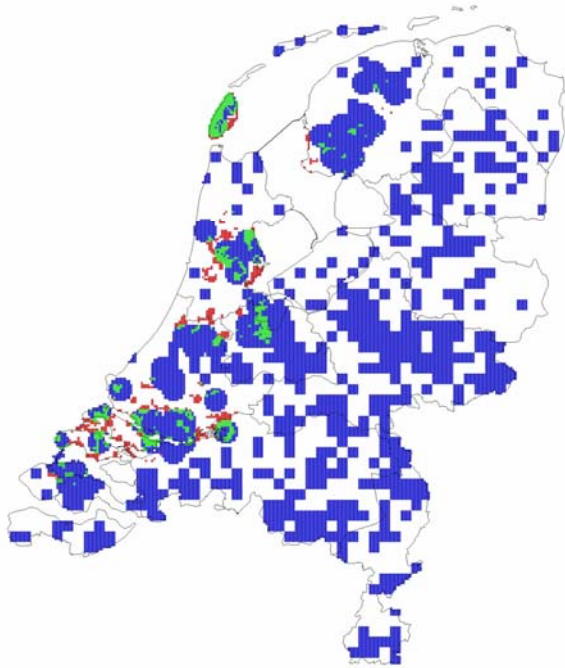
Noordse woelmuis

Figuur 1 geeft aan dat een deel van het totale jachtgebied van de kerkuil in Nederland overlapt met de kilometerhokken waar noordse woelmuizen verwacht kunnen worden. De overlap voor heel Nederland bedraagt 44,7% (1039 kilometerhokken). Er zijn per regio echter grote verschillen (van hoge naar lage overlap): Friesland 87,3% (441), Delta 42,0% (447), Zuid-Holland/Utrecht 14,5% (33), Noord-Holland 4,9% (113) en Texel (met slechts één kerkuil) 3,1% (5).

Figuur 1. Kilometerhokken gedekt door jachtgebieden van kerkuil (blauw), de kilometerhokken waarbinnen noordse woelmuizen verwacht mogen worden (rood) en het overlapgebied van deze beiden (groen).

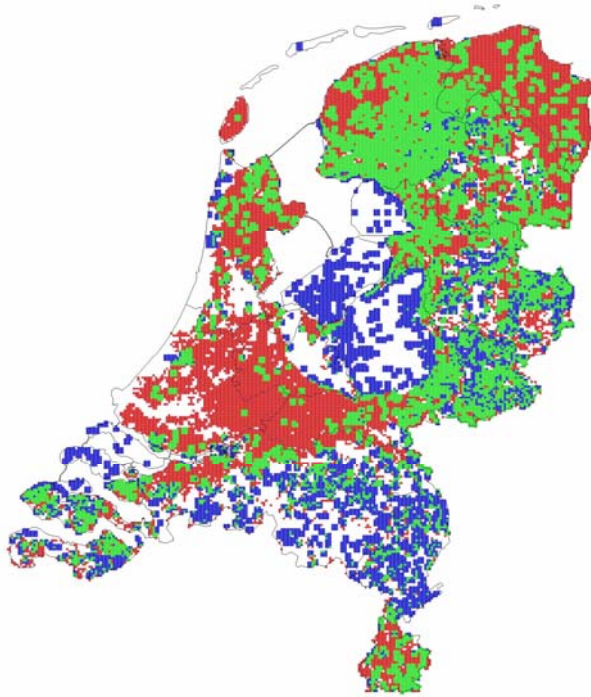
Wanneer binnen het overgebleven gebied (rood in figuur 1) gekeken wordt in hoeverre er overlap is met het totale jachtgebied van de ransuil ontstaat figuur 2. Deze figuur geeft aan dat in een deel van het totale jachtgebied van de ransuil in Nederland met behulp van ransuilbraakballen extra gegevens over noordse woelmuizen verkregen kunnen worden. De overlap (groen in figuur 2) voor heel Nederland bedraagt 56,5% (725 kilometerhokken) van de overgebleven gebied (rood in figuur 1). Er zijn per regio echter grote verschillen (van hoge naar lage overlap): Texel 81,4% (127), Zuid-Holland/Utrecht 61,5% (120), Friesland 60,9% (39), Delta 51,5% (318) en Noord-Holland 48,0% (121).

Figuur 2. Kilometerhokken gedekt door jachtgebieden van ransuil (blauw), de kilometerhokken waarbinnen noordse woelmuizen verwacht mogen worden maar niet gedekt door de jachtgebieden van kerkuil (rood) en het overlapgebied van deze beiden (groen).

Waterspitsmuis

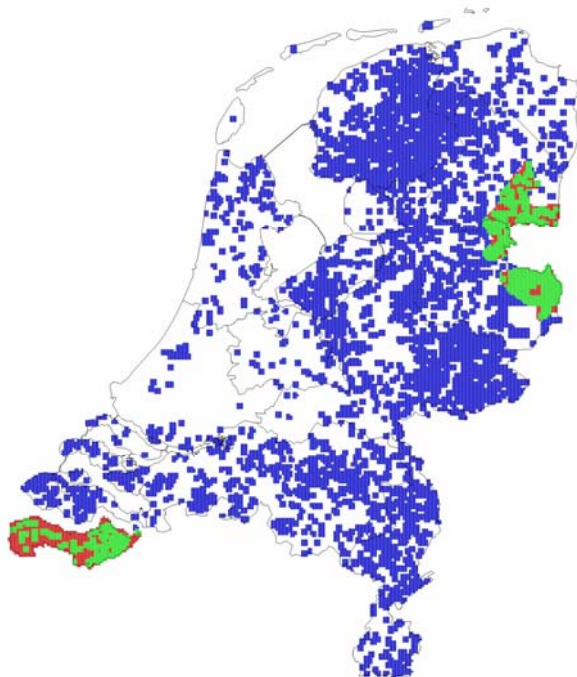
Waterspitsmuizen kunnen in een groot deel van Nederland verwacht worden. Op grond van een aantal factoren, zoals bijv. de totale oeverlengte per kilometerhok, is een deel van Nederland geselecteerd waar de kans waterspitsmuizen aan te treffen boven een bepaalde waarde ligt. Figuur 3 geeft dat deel van het totale jachtgebied van de kerkuil in Nederland dat overlapt met bovenstaande selectie van het potentiële verspreidingsgebied van de waterspitsmuis. Van dit potentiële verspreidingsgebied (21.274 kilometerhokken) overlapt 52,4% (11.152) met het jachtgebied van de kerkuil. Dit betekent tevens dat de helft van de kilometerhokken (10.922) op een andere manier geïnventariseerd dient te worden.

Figuur 3. Kilometerhokken gedekt door jachtgebieden van kerkuil (blauw), de kilometerhokken waarbinnen waterspitsmuizen verwacht mogen worden met een kans >30% (rood) en het overlapgebied van deze beiden (groen).

Veldspitsmuis

Figuur 4 geeft aan dat een deel van het totale jachtgebied van de kerkuil in Nederland overlapt met de kilometerhokken waar veldspitsmuizen verwacht kunnen worden. De overlap voor heel Nederland bedraagt 69,2% (1412) van de kilometerhokken waar veldspitsmuizen verwacht kunnen worden. Voor Zeeuws-Vlaanderen bedraagt de overlap 52,3% (444), maar voor oostelijk Nederland maar liefst 81,2% (968).

Figuur 4. Kilometerhokken gedekt door jachtgebieden van kerkuil (blauw), de kilometerhokken waarbinnen veldspitsmuizen verwacht mogen worden (rood) en het overlapgebied van deze beiden (groen).

Hoeveel vrijwilligers zijn er nodig?

Van het totale verspreidingsgebied van de kerkuil vallen 12.000 kilometerhokken samen met het verspreidingsgebied van de drie soorten. Dit komt overeen met 2.200 broedlocaties waar braakballen verzameld moeten worden, uitgaande van jachtgebieden met een gemiddelde grootte van 5,5 kilometerhokken. Voor de noordse woelmuis moeten daarnaast nog eens van 853 kilometerhokken gegevens via de braakballen van ransuilen verzameld worden. Bij een gelijkmatige verdeling van roestplaatsen van ransuilen over deze kilometerhokken volstaat waarschijnlijk het verzamelen van braakballen op 50 locaties.

De braakballen worden verzameld en uitgeplozen door vrijwilligers. Zij zouden jaarlijks bijna 2.500 braakbalpartijen van minimaal 150 braakballen moeten verzamelen en uitpluizen. Een actieve vrijwilliger kan op jaarbasis maximaal 30 partijen uitpluizen. Er zouden dus tussen de 80 en 100 fanatieke pluizers nodig zijn. Dat aantal wordt momenteel lang niet gehaald. Het aantal geplozen braakbalpartijen in 2005 was 486. Het is niet realistisch te verwachten dat op jaarbasis 2.500 partijen geplozen kunnen worden.

De oplossing wordt gezocht in een roulerend systeem. Jaarlijks worden van zo'n 450 locaties braakballen van kerk- en ransuilen verzameld en geplozen. Door elk jaar andere locaties te kiezen, is na 5 jaar het hele gebied waar de verspreiding van de uilen en de drie (spits)muizen samenvallen onderzocht. Dit betekent dat er met een team van tegen de 20 fanatieke pluizers jaarlijks tussen de 20 en 30 partijen geplozen moeten worden; uiteraard heeft een groter team, waarbij de belasting per lid minder is, de voorkeur.

Aanvullende inventarisatiemethoden

Via het verzamelen en uitpluizen van braakballen van kerkuil en ransuil zijn de verspreiding en veranderingen hierin van de drie soorten redelijk goed te onderzoeken. Toch wordt nog 24% (noordse woelmuis) tot bijna 48% (waterspitsmuis) van hun mogelijke verspreidingsgebied gemist. Om die gaten te vullen zal dit jaar begonnen worden met aanvullend onderzoek waarbij inloopvallen (voor noordse woelmuis) en lokbuizen (voor waterspitsmuis) ingezet worden. Aanvullend onderzoek voor de veldspitsmuis volgt in een later stadium.

Kleine zoogdieren met inloopvallen vangen is tamelijk arbeidsintensief en niet mogelijk met uitsluitend de inzet van vrijwilligers. Het gebied dat dan bemonsterd kan worden is te klein. Indien hiervoor ook een roulerend systeem wordt toegepast, zijn met een combinatie van betaalde en vrijwillige veldwerkers de resterende gebieden van noordse woelmuis en veldspitsmuis te bemonsteren. Het dekken van de gaten zal 5 jaar in beslag nemen.

Het gebruik van lokbuizen is nieuw voor Nederland. Het gaat om plastic buisjes die langs de waterkant uitgezet worden en met lokaas gevuld zijn. De bezoekers van de buisjes deponeren hun uitwerpselen in de buisjes. De uitwerpselen van waterspitsmuizen verschillen van andere kleine zoogdieren en zo is hun aanwezigheid vast te stellen. De methode is niet zo arbeidsintensief als werken met inloopvallen, zodat grote gebieden met de hulp van vrijwilligers bemonsterd kunnen worden. In Groot-Brittannië heeft men hier goede ervaringen mee opgedaan.

Conclusie

De uitkomsten van dit onderzoek tonen aan dat braakbalanalyse voor het leveren van informatie over de aanwezigheid van de drie aandachtsoorten op kilometerhokniveau goede informatie oplevert: voor de noordse woelmuis kan over 75% van het verspreidingsgebied een uitspraak gedaan worden. Waterspitsmuis scoort 50% en bij veldspitsmuis is 70% van het landelijk verspreidingsgebied gedekt door braakbalonderzoek. Aangevuld met alternatieve onderzoeksmethoden kan bijna het gehele verspreidingsgebied van deze soorten bemonsterd worden.

Dennis Wansink

Vogelgriep ook bij wilde roofdieren

Op het Noord-Duitse eiland Rügen is het vogelpestvirus H5N1 behalve bij enkele katten ook aangetoond bij een gestorven steenmarter. Dat heeft het Friedrich Loeffler Instituut voor diergezondheid op 9 maart 2006 bekendgemaakt. Het dier, dat in het besmette gebied op Rügen werd gevonden, is mogelijk geïnfecteerd geraakt door het eten van zieke of dode vogels. De aandacht voor deze ziekte verbreedt zich daardoor ook naar zoogdieren en in eerste instantie met name richting roofdieren. Daarom is in samenwerking met SOVON Vogelonderzoek Nederland een monitoringsysteem voor dode en stervende vogels en zoogdieren opgezet (zie www.sovon.nl).

In Azië is het vogelgriepvirus wel eens bij honden en wilde katachtigen aangetroffen, maar niet op grote schaal. Een onderzoek met katten heeft wel aangetoond dat ze het virus op elkaar kunnen overdragen. Ook Oostenrijk heeft zieke katten gemeld. In de hoofdstad van Azerbeidzjan, Bakoe, stierf op 9 maart een straathond aan vogelgriep.

Door systematisch gegevens te verzamelen over dood gevonden vogels en zoogdieren kan een beeld verkregen worden van belangrijke doodsoorzaken onder wilde dieren. Ook levert het belangrijke informatie op over patronen van mortaliteit in tijd en ruimte. Het is belangrijk deze 'achtergrondsterfte' goed in kaart te brengen, zodat we weten wanneer er iets ongewoons gebeurt. Op die manier kan dit monitoringsysteem gaan fungeren als een waarschuwingssysteem voor plotseling verhoogde sterfte bij bepaalde soorten of in een bepaalde regio. Er worden daarom via de website van SOVON meldingen gevraagd van alle dood gevonden vogels en zoogdieren. Indien u een dode vogel of zoogdier hebt gevonden maak dan melding op www.sovon.nl: monitoring dode vogels.

Richard Witte

Limburgse zoogdieratlas

2006 Staat nog volop in het teken van het verzamelen van zoveel mogelijk waarnemingen. Inmiddels zijn er dit jaar alweer 12.000 nieuwe waarnemingen aan het atlasbestand toegevoegd. Om de witte plekken opnieuw in kaart te brengen zijn er begin van het jaar nieuwe kaarten gemaakt. De locaties waar het aantal gegevens sterk van achterblijft zijn de top van Noord-Limburg en het oostelijk deel rondom Weert.

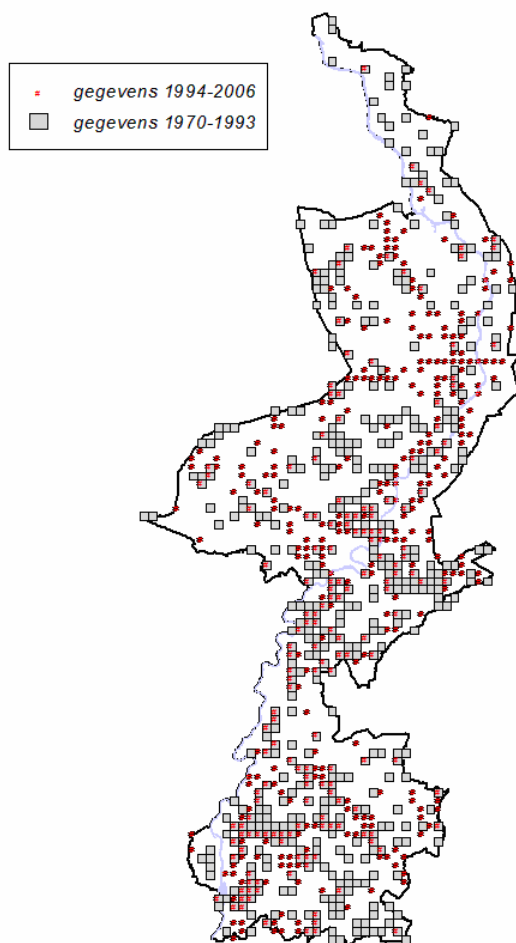
Waarnemingen van algemene soorten komen regelmatig binnen (ook via de broedvogelkarteerders van de Provincie Limburg). Lastiger is het voldoende gegevens van de muizen en de vleermuizen te krijgen.

Om ook de mensen die normaal gesproken geen zoogdierwaarnemingen doen, bij het atlasproject te betrekken zijn er weer publieksacties georganiseerd. Limburgers werden via lokale media opgeroepen de kleine marterachtigen in hun omgeving te melden. Dit leverde waarnemingen van 'kleine rovers' op, maar vooral ook veel andere zoogdiersoorten uit de directe omgeving. Ook worden er naar aanleiding van het 'Kattenproject' nog regelmatig foto's van dode muizen gestuurd.

Naast het verzamelen van nieuwe gegevens is er een begin gemaakt met het doorlopen van het gegevensbestand op invoerfouten (bijvoorbeeld omgedraaide coördinaten). Een kleine commissie buigt zich vanuit de Zoogdierenwerkgroep over de validatie van de waarnemingen van bijzondere soorten.

Momenteel loopt alles volgens de planning. Begin volgend jaar wordt er begonnen met het schrijven voor de atlas en eind 2008 is het dan zover: de atlas van de Zoogdieren in Limburg!

Neeltje Huizenga

Figuur. *Verspreiding van Bunzing in Limburg.*

Bevers in Limburg

Tussen 2002 en 2005 is het project Toekomst voor de Bever in Limburg uitgevoerd. ARK (voorheen Stichting ARK) heeft dit project met subsidie van en in samenwerking met Provincie Limburg, Waterschap Peel en Maasvallei, Waterschap Roer en Overmaas, Rijkswaterstaat Limburg, Stichting het Limburgs Landschap, Staatsbosbeheer, Vereniging Natuurmonumenten, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid en Area Projecten gerealiseerd. De doelstellingen van het project luiden: de vestiging van minimaal 15 extra volwassen dieren, succesvolle voortplanting op minimaal 4 locaties (eind 2005) en positieve beeldvorming omtrent de bever in Limburg om op termijn een duurzame populatie bevers te verkrijgen. De Zoogdierverseniging VZZ volgde de populatie-ontwikkeling.

De terugkeer van de bever is vooral gestimuleerd vanwege de ecologische sleutelrol die deze soort vervult langs de oevers van beken, rivieren en meren. Naast aandacht voor biotoopontwikkeling en bescherming van bevers zijn er in drie jaar op 10 locaties beverfamilies uit de Elbe uitgezet (in totaal 33 dieren). Daarnaast is veel aandacht besteed aan voorlichting en publiciteit.

Recent is een rapport verschenen dat verslag doet van de resultaten van het project, zowel op ecologisch als op maatschappelijk vlak: hoe gaat het met de uitgezette bevers en hoe ontwikkelt zich de populatie, maar ook welke ervaringen zijn er opgedaan met de aanwezigheid van bevers in relatie tot land- en bosbouw, verkeer, recreatie, waterbeheer en de bestrijding van beverratten? Onderstaand een kort verslag van de resultaten.

Het aantal bevers groeide van de ongeveer tien in 2002 naar tussen de 40 en 60 van minimaal 1 jaar oud in 2005. Het aantal vestigingen steeg van negen in 2002 naar ongeveer 30 territoria in 2005. Deze toename wordt vooral veroorzaakt door de uitgezette bevers en voor een klein deel door bevers die vanuit Duitsland of België naar Limburg zijn gekomen. Vóór de uitzettingen in Limburg hadden plaatsgevonden werden er, voor zover bekend, geen jongen geboren. Na de uitzettingen werd op 6 locaties voortplanting vastgesteld. Daarnaast werden er nog jongen geboren bij in Limburg uitgezette bevers, die zich in België hebben gevestigd.

Voor het project is breed draagvlak, hetgeen blijkt uit de betrokkenheid van scholen, gemeenten, gebiedscommissies, agrariërs en andere partijen bij dit project. De terugkeer van de bever is zonder maatschappelijke commotie verlopen. De bevers blijken zich tot in steden te vestigen, hetgeen aangeeft dat ze goed zijn aangepast aan de moderne samenleving. Alle doelstellingen van het project zijn hiermee behaald.

De toekomst voor de bever in Limburg ziet er rooskleurig uit. Met de populatie in de Eifel is reeds aansluiting (via het stroomgebied van de Roer) en waarschijnlijk ook met die van de Belgische Ardennen (via de Maas). Verwacht wordt dat er binnen 10 jaar contact zal zijn met de bevers in de Biesbosch, in het mondingsgebied van de Maas en de Rijn. Rond 2010 mag worden verwacht dat de beverpopulatie in Limburg uit 60 tot 100 dieren bestaat. Aanbevolen wordt om in de grensregio (Vlaanderen, Duitsland) tot een goede afstemming te komen omtrent de bever door het opstarten van gezamenlijke projecten.

Personen die aan de monitoring hebben meegewerkt ontvingen het rapport. Het is tevens te bestellen bij de winkel van de Zoogdiervereniging VZZ (winkel@vzz.nl). Een pdf-versie is gratis te verkrijgen bij ondergetekende (vilmar.dijkstra@vzz.nl).

Vilmar Dijkstra
Gijs Kurstjens (ARK)

Griend aangespoeld op Schiermonnikoog

Op Schiermonnikoog is dinsdag 23 mei 2006 een griend (*Globicephala melas*) aangespoeld. De walvisachtige is mogelijk door verstikking in een visnet om het leven gekomen. Het is pas de veertiende keer sinds 1900 dat in Nederland een griend aanspoelt. Grienden kunnen soms massaal stranden. Aan de Nederlandse kust is dit alleen in de negentiende eeuw voorgekomen. De dichtstbijzijnde locatie waar grienden leven is de golf van Biscaye.

Andere bijzondere Nederlandse vondsten van walvisachtige in 2006 tot dusver: Gestreepte Dolfijn (2 maart), Witsnuitdolfijn (4 maart), Witflankdolfijn (8 maart), Gewone Dolfijn (15 mei), Witsnuitdolfijn (18 mei). (Bron: www.walvistrandingen.nl en de NZG Marine Mammal Database).

Richard Witte

Tekening. Griend (*Globicephala melas*)

Nederlands windmolenpark op zee en zeezoogdieren

In de week van 15 mei is begonnen met de aanleg van een windmolenpark voor de Egmondse kust. In 2005 is onderzocht hoe de 'nul-situatie' van de aanwezige natuurwaarden op de bouwlocatie was. Tijdens de aanleg wordt gekeken naar de effecten op de natuur en ook na voltooiën van het windmolenpark wordt hieraan studie verricht. Behalve naar vogels wordt ook gekeken naar het voorkomen en effect op zeezoogdieren, met name bruinvis maar ook op de gewone - en grijze zeehond. Onder meer om te zien of het luide geluid van onderwater heien tot slachtoffers leidt worden aangespoelde zeezoogdieren onderzocht op eventuele gehoorschade.

Richard Witte

Zoogdiercursussen

In het kader van de Inhaalslag Verspreidingsonderzoek worden door de Zoogdiervereniging VZZ diverse cursussen 'Zoogdieren inventariseren en monitoren' georganiseerd. De volgende basiscursussen lopen op dit moment of starten binnenkort:

- Herkennen en inventariseren Vleermuizen
- Herkennen en inventariseren Zoogdieren

Deze basiscursussen vinden plaats door heel Nederland en zijn bedoeld voor mensen die gefascineerd zijn door vleermuizen en/of andere zoogdieren maar niet weten waar en hoe ze moeten beginnen. Voor hen bieden deze cursussen de ideale opstap waarmee men bijvoorbeeld bij een regionale werkgroep aan de slag kan gaan om de soorten verder te leren kennen. De cursussen bestaan uit een theoretisch en een praktisch gedeelte.

De 2-daagse vleermuiscursussen vinden plaats in de maanden juni en juli op een vijftal plaatsen in Nederland. Onderwerpen die bij het theoretische deel aan de orde komen zijn: ecologie van vleermuizen, inventarisatiemethoden, herkenning van vleermuizen, toepassing van vleermuisgegevens en activiteiten van regionale werkgroep.

Buiten in het veld wordt aandacht besteed aan herkenning van vleermuizen aan de hand van geluid (batdetector), opsporen van verblijfplaatsen (zwermdende en roepende vleermuizen), karteren van jagende vleermuizen en vleermuizen op vliegroute.

Tekening. Laatvlieger

Bij de 1-daagse zoogdiercursussen in de maanden september en oktober wordt ingegaan op een aantal van de volgende soorten: spitsmuizen, woelmuizen, hazelmuis, boommarter en bever (afhankelijk van de aanwezigheid in de omgeving van de cursuslocatie).

Tijdens de theorie komen de verschillende inventarisatiemethoden, ecologie en herkenning van de soorten aan de orde. Bij het praktijkdeel wordt er gevangen met vallen (spits-, woel- en echte muizen), gezocht naar nesten en sporen in het veld.

Kijk voor meer informatie (ook over datum en locaties) en voor opgave op: www.telmee.nl bij het cursus overzicht.

Collega-organisaties als de Vlinderstichting, RAVON en FLORON organiseren ook diverse basiscursussen voor (beginnende) vrijwilligers. In deze cursussen komen herkenning en de wijze van inventariseren aan bod. Daarnaast zijn er ook zgn. VOFF-velddagen, waarbij belangstellenden in het veld kennis kunnen maken met diverse soortgroepen en het inventariseren ervan. VOFF staat voor Vereniging Onderzoek Flora en Fauna en is de Vereniging van alle particuliere gegevensbeharende organisaties, waar de Zoogdiervereniging VZZ er een van is.

Braakballen en de Nationale Pluisweek 2006

Van 29 oktober t/m 6 november 2005 organiseerde de Zoogdiervereniging VZZ in samenwerking met natuureducatieve instellingen en de jeugdnatuurclub WILDzoekers voor de vierde keer de Nationale Braakbal Pluisweek. Op 16 locaties verspreid over heel Nederland hebben **2522** kinderen braakballen geplozen. Minder dan we gehoopt hadden, maar toch weer veel kinderen die in contact kwamen met natuuronderzoek.

In 2006 wordt de Pluisweek weer georganiseerd. Voor de vijfde keer, een lustrumjaar. We hopen weer op veel kinderen. **Daarvoor zijn heel veel braakballen nodig.** Hebben jullie braakballen, wil je die dan naar de VZZ sturen. Vermeld daarbij wel van welke uilensoort ze afkomstig zijn, de precieze locatie waar je de braakballen verzameld hebt en de datum waarop. De braakballen kunnen dan ook voor het verspreidingsonderzoek van muizen en spitsmuizen gebruikt worden.

Het antwoordnummer waar je de braakballen gratis naartoe kan sturen is 1380, 6800 VC, Arnhem.

Dennis Wansink

Beschermingsonderzoek noordse woelmuis op Texel; een pilot-studie

Texel is een belangrijk leefgebied voor de noordse woelmuis (*Microtus oeconomus arenicola*). Deze endemische muizensoort leeft hier in droge én natte vegetatietypen, terwijl hij zich op het vaste land vaak beperkt tot de meer karakteristieke vochtige en natte vegetaties. Deze verscheidenheid in biotopen heeft als oorzaak dat er op Texel lange tijd geen concurrentie was met andere woelmuissoorten. Sinds 20 jaar komt hier echter ook de aardmuis voor. Helaas is tot op heden bijna geen informatie verzameld over de uitbreiding van de aardmuis op Texel en in hoeverre de noordse woelmuis hieronder te lijden heeft.

De Flora- en faunawet en de Habitatrichtlijn vereisen bescherming van de noordse woelmuis en zijn leefgebied. Hiervoor is het 'Beschermingsplan noordse woelmuis' opgesteld, omdat het huidige natuurbeleid de soort niet afdoende beschermt (zie www.noordsewoelmuis.nl). Momenteel is de verspreiding van de muizensoorten op Texel nog niet voldoende bekend om soortgericht inrichtings- en/of beheeradvies te kunnen geven. Tevens is het belangrijk om te weten in hoeverre de aardmuis al in het leefgebied van de noordse woelmuis is doorgedrongen. Daarom wil de Zoogdiervereniging VZZ samen met de NOZOS in september een zeer uitgebreide muizeninventarisatie op Texel uitvoeren. Met het oog op deze inventarisatie vond in juni een workshop plaats waar alle belanghebbende organisaties bij elkaar kwamen om dit onderzoek te bediscussiëren.

De inventarisatie zal niet alleen in natuurgebieden maar ook binnen het agrarische landschap plaatsvinden. Bovendien worden de raaien met vallen verdeeld over verschillende ecotopen. Ecotooptypen worden gedefinieerd als combinaties van kenmerkklassen. Bijvoorbeeld een 'grasland op natte, voedselarme, zwak zure bodem', of een 'bos op zeer voedselrijke natte bodem'. Het verkregen beeld van de verspreiding van de muizensoorten gerelateerd aan ecotopen zal in combinatie met een volgend jaar uit te voeren kartering van Texel op ecotopen door Landschap Noord-Holland, een completer beeld kunnen schetsen. Door combinatie van beide set gegevens kan een eilanddekkend beeld over het voorkomen van muizen op Texel geschetst worden. Vervolgens kunnen bijvoorbeeld Gemeente Texel en terreinbeherende organisaties dit gebruiken om gericht inrichtings- of beheersmaatregelen uit te voeren. Hierdoor zal het onderzoek een zinvolle bijdrage leveren aan de bescherming van de noordse woelmuis op Texel. Indien de opzet van dit onderzoek slaagt zal navolging plaats vinden binnen de andere vier regio's waar noordse woelmuizen voorkomen, te weten: Friesland-Overijssel, Noord-Holland Midden, Veenweidegebied Holland-Utrecht en het Deltagebied.

Lieke van Deventer (stagiaire)

Foto. Noordse woelmuis (door Rollin Verlinde)

Nationaal Programma Verspreidingsonderzoek

Al vele jaren wordt door de Vereniging Onderzoek Flora en Fauna (VOFF) geprobeerd het landelijk verspreidingsonderzoek een prominente plaats in het landelijk natuurbeleid te geven. Deze lobby begint steeds meer vruchten af te werpen en leidde 2,5 jaar geleden tot het aannemen van een motie in de Tweede Kamer dat er jaarlijks door het ministerie van LNV een fiks bedrag voor verspreidingsonderzoek uitgetrokken wordt. Daarnaast hebben een aantal particuliere fondsen subsidies verleend voor activiteiten die met name gericht zijn op het verspreidingsonderzoek door vrijwilligers.

Doelstelling van het landelijk verspreidingsonderzoek is het zo gedetailleerd mogelijk in kaart brengen van het voorkomen van planten en dieren in Nederland. De gegevens moeten in een databank komen waar overheden, organisaties, ondernemers, burgers enz. een beroep op kunnen doen als ergens in den lande een ingreep in het landschap gepleegd wordt, waarbij de belangen van beschermde dieren en planten geschaad kunnen worden. Indien dit het geval is dan kunnen tijdig passende maatregelen, waaronder compensatie en mitigatie, genomen worden. Het stilleggen van een reeds begonnen ingreep zou hiermee voorkomen worden (het belang van de ondernemers en overheden) en het verstoren of doden van een beschermde soort door onwetendheid eveneens (het belang van natuurbeschermers en -wederom - overheden). De gegevens worden, net als nu al het geval is, via het Natuurloket beschikbaar gesteld. Daarnaast worden ze gebruikt om atlanten en Rode lijsten mee te maken.

Werven en opleiden van vrijwilligers

Om dit verspreidingsonderzoek mogelijk te maken **zijn grote groepen deskundige vrijwilligers nodig**. Die lopen niet vrij rond. Zeker voor het inventariseren van zoogdieren is uitleg over inventarisatiemethoden en het gebruik van speciale instrumenten (inloopvallen, vleermuisdetectoren, boomcamera's) nodig. Door de VOFF is daarom in 2004 begonnen met een wervings- en opleidingscampagne.

Een kleine opsomming van de activiteiten die de afgelopen twee jaar gestart zijn:

- 1) VOFF Velddagen. Dit zijn excursies waar mensen die belangstelling hebben voor veldonderzoek aan planten en dieren kennis kunnen maken met het veldwerk. Alle soortgroepen en facetten van het veldwerk komen tijdens de excursie aan bod.
- 2) Basiscursus Flora- en fauna inventariseren. In deze cursus wordt ingegaan op alle soortgroepen en globaal aangegeven hoe je die inventariseert. Ook het nut en de lol van het verzamelen van natuurgegevens komt aan bod.
- 3) Vervolg cursussen zoogdieren inventariseren. Deze cursussen gaan al wat dieper in op de methoden om vleermuizen, bevers, boommarters en (spits)muizen te inventariseren (zie aankondiging elders in deze Telganger).
- 4) 1001-Soortendag. In 2005 was het op één plek, in 2006 werd deze dag op 30 plaatsen in Nederland georganiseerd. Er waren excursies en bezoekers van de dag werd gevraagd de planten en dieren die ze tegenkomen door te geven, zodat een overzicht ontstaat van de soortenrijkdom in de gebieden.
- 5) Soort van de maand. In 2007 zal elke maand een soort in de schijnwerpers gezet worden. Via diverse media wordt iedereen opgeroepen waarnemingen van deze soort aan de VOFF door te geven.

De laatste twee activiteiten zijn bedoeld om het Nederlandse publiek op het belang en de noodzaak van verspreidingsonderzoek te wijzen en hen te stimuleren hier aan mee te doen. De eerste drie zijn bedoeld om mensen die mee willen doen op te leiden tot deskundige vrijwilligers.

Meer informatie over deze en komende activiteiten is te vinden op www.telmee.nl. Houd deze site in de gaten.

Ecogrid

De gegevens die verzameld worden moeten in een databank komen. Elke PGO (Particuliere Gegevensbeherende Organisatie; naast de Zoogdierversameling VZZ zijn dat nog 11 andere organisaties) heeft zo'n databank, maar de manier waarop gegevens aangeleverd kunnen worden verschilt. In 2005 is, in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam, gestart met het bijeenbrengen van alle databanken en deze te harmoniseren: het project Ecogrid. Alle databanken hebben namelijk een aantal basiselementen gemeen, zoals informatie over de waarnemer, de locatie en de soort. De manier waarop een soort is waargenomen verschilt, evenals aanvullende informatie, zoals bijvoorbeeld in het geval van vleermuiswintertellingen over de objecten waar de dieren slapen. Op basis van de overeenkomsten kunnen de databanken met elkaar gekoppeld worden en wordt het gemakkelijker om inzicht te krijgen in de soortenrijkdom van een locatie en daarmee de noodzaak om beschermende maatregelen te nemen als op die plek een ingreep (huizenbouw, wegeaanleg of –verbreding e.d.) voorzien is.

Belangrijk onderdeel van dit project is het maken van een module die **invoer via internet** mogelijk maakt. Het is een hele klus om dit goed voor mekaar te krijgen, maar de planning is dat de website, waar de invoermodule onderdeel van is, eind 2006 klaar is.

Inhaalslag 2006

Alle waarnemingen van planten en dieren zijn voor het uitvoeren en evalueren van het natuurbeleid of voor het maken van atlanten van belang, maar van een aantal soorten zijn nog maar heel weinig waarnemingen beschikbaar of zijn ze sterk verouderd (meer dan 10 jaar). Voor deze soorten is in 2005 begonnen met een inhaalslag. De zoogdieren deden toen nog niet mee, maar in 2006 wel.

Voor zogenaamde beleidsrelevante soorten (noordse woelmuis, waterspitsmuis, vleermuizen, slaapmuizen, boomarter) zullen gerichte inventarisaties uitgevoerd worden. **Vrijwilligers zijn bij de uitvoering van het veldwerk onmisbaar.**

Welk veldwerk en wanneer dit uitgevoerd gaat worden is nu nog onbekend. Houd de website van de Zoogdierverseniging VZZ (www.vzz.nl) in de gaten om tijdig meer hierover te vernemen. Je kan je ook als geïnteresseerde aanmelden bij het VZZ-secretariaat (zoogdier@vzz.nl). Je krijgt dan bericht als duidelijk is welke activiteiten (opleidingen, kampen, veldwerk) uitgevoerd worden.

Boommarters in Kennemerland

Al meer dan 20 jaar komen er waarnemingen van boomarters uit Zuid-Kennemerland, ook de laatste tijd zijn er weer verschillende zichtwaarnemingen van boomarters gemeld. Voor zo ver bekend is er in al die jaren nog nooit met zekerheid voortplanting vastgesteld. Om een beter inzicht te krijgen in het voorkomen van de boomarter in Zuid-Kennemerland zijn de Werkgroep Boomarter Nederland (WBN-VZZ) en de Noord-Hollandse Zoogdierstudiegroep (NOZOS) bezig met het opzetten van een project. Een deel van de uitvoering van dit project wordt gedaan door ecologisch adviesbureau Els & Linde. Doel van het project is inzicht te krijgen in verspreiding, aantallen en voortplanting van de boomarter in Zuid-Kennemerland.

Het is de bedoeling een enthousiaste groep mensen bij elkaar te krijgen die elk een deel van Zuid-Kennemerland voor langere tijd systematisch afzoeken naar boomarters en hun sporen. Recente waarnemingen duiden er op dat ook boven het Noordzeekanaal boomarters voorkomen.

Speciaal voor deze mensen is dit voorjaar twee keer een cursus gegeven. De cursus bestond uit een theoretisch deel (ochtend) over levenswijze, herkenning, sporen en hoe inventariseer je boomarters. In de middag is men het bos van de Utrechtse Heuvelrug ingegaan om sporen en nestbomen te bekijken. Aldaar werd een demonstratie gegeven van de nieuwste inventarisatietechniek waarbij met behulp van een kleine infrarood-camera in een nestholte wordt gekeken om het aantal jongen te bepalen.

Er is voor de Utrechtse Heuvelrug als plek voor de cursus gekozen omdat dit vanuit Kennemerland de dichtstbijzijnde plek is waar systematisch boomarters worden geïnventariseerd en dus sporen, nestbomen en hopelijk boomarters beschikbaar zijn.

De cursus was bedoeld voor mensen die over een langere periode veel tijd willen steken in boomarteronderzoek en voor werknemers van terreinbeherende organisaties die veel in het veld zijn. Voor mensen die gewoon belangstelling voor de boomarter hebben is Chris Achterberg altijd bereid om in de periode oktober t/m maart een lezing voor uw organisatie te geven.

Wilt u ook meedoen met het verspreidingsonderzoek aan boomarters en regelmatig een gebied inventariseren, zoals de duinen ten westen van Amsterdam of één van de andere gebieden waar deze illustere marter voorkomt (Veluwe, Gelderse Vallei, Utrechtse Heuvelrug/Gooi, Drents-Fries Woudengebied) of vermoed wordt (Twente), neem dan contact op met de Werkgroep Boomarter Nederland (WBN-VZZ): Ben van den Horn, belise@freeler.nl, 033-4625970.

Richard Witte

Tekening. Boommarter

Wilde kat terug in Nederland

Na vele eeuwen van afwezigheid is de wilde kat (*Felis silvestris*) weer met zekerheid in Nederland aangetroffen. Drie waarnemingen uit de periode 1999 tot en met 2004 zijn recentelijk met zekerheid gedetermineerd als wilde katten (zie www.vzz.nl). Zijn terugkeer in Nederland is een feit.

Het gaat om waarnemingen bij Nijmegen (1999), Vaals (2002) en Heeze, Noord-Brabant (2004). De eerste twee waren vondsten van dode dieren, respectievelijk een mannetje en een vrouwtje. De waarneming bij Heeze betrof de vangst van een jong mannetje. De eerste twee dieren zijn gedetermineerd op basis van de schedel en uiterlijke kenmerken, het derde tevens op basis van DNA-analyse.

Wilde katten kwamen tot in de Romeinse tijd in Nederland voor. Kort daarna, in de eerste eeuwen van onze jaartelling, zijn ze waarschijnlijk verdwenen als gevolg van ontbossing, klimaatsverandering en vervolging.

Het is vrijwel zeker dat de dieren niet in Nederland geboren zijn. Het mannetje dat bij Heeze gevangen is blijkt in 2003 voor een jonge 'huiskat' aangezien te zijn en vanuit de Vogezes (Frankrijk) naar Nederland meegenomen te zijn, waar hij na ongeveer een half jaar van huis wegliep. Na metingen aan het dier verricht te hebben is hij weer losgelaten en mogelijk struint hij nu nog steeds rond in de bossen van Noord-Brabant (zie ook Zoogdier 17(2)).

De andere twee dieren zijn hoogstwaarschijnlijk wel op eigen gelegenheid naar Nederland gekomen. In de Eifel (Duitsland) bevindt zich een populatie wilde katten die de afgelopen 15 jaar sterk is gegroeid. In het noordelijke deel van de Eifel zou nu een populatie van 200 tot 250 dieren leven. De noordgrens van dit gebied ligt op nog geen 20 kilometer ten zuidoosten van Vaals.

Er is een aantal mogelijke verklaringen waarom wilde katten weer in Nederland worden aangetroffen. Zo is het oppervlak natuur en bos (het favoriete biotoop van de wilde kat) de laatste jaren toegenomen, er wordt minder gejaagd en gestroopt, dieren leren leven in de buurt van mensen (vergelijk de opmars van de steenmarter) en er is minder plaats voor de dieren in de Eifel waar de populaties sterk groeien.

De kans is groot dat Wilde katten vaker Nederland opzoeken en misschien zelfs wel blijven. Onlangs werd in de Groenlanden bij Nijmegen weer een kat gezien die veel kenmerken van een Wilde kat had. Houdt dus je ogen open en maak vooral veel foto's als je een forse huiskat met een grijsgele vacht met zwarte strepen ziet. Als hij een korte stompe staart met zwarte ringen heeft kan het een Wilde kat zijn, maar ook een cyperse kat met een wildkleur. Helaas komen kruisingen van Wilde katten en huiskatten ook voor. Uitsluitel over de zuiverheid van de waarneming is eigenlijk alleen via DNA-analyse te verkrijgen, maar veel

mogelijke waarnemingen kunnen aanleiding zijn om ter plekke een vangactie te starten en DNA-monsters te nemen.

Dennis Wansink

Tekening. *Wilde kat (Felis silvestris)*

Herten in Nederland

Binnen Zoogdierverseniging VZZ wordt over het algemeen weinig aandacht geschonken aan onze inheemse hertensoorten. Dit is echter zeer onterecht voor een zoogdiergroep die publiekelijk veel in de belangstelling staat. Bovendien bieden herten mensen de kans om ook overdag een zoogdier mooi te kunnen aanschouwen. Daarom in het kort wat informatie over het voorkomen van het damhert, edelhert en de ree in Nederland. Alle waarnemingen zijn en blijven welkom.

Damherten

In de jaren zestig waren naar schatting enkele honderden damherten in Nederland aanwezig. Het totaal aantal dieren in Nederland werd in 1994 geschat op circa 189-199 dieren. De totale Nederlandse populatie omvatte in 2005 ruim 2500 dieren.

De meeste damherten vinden we momenteel in de Amsterdamse Waterleidingduinen (ca 1500). Daarnaast lopen in de Kennemerduinen ca 300 damherten rond. Andere duingebieden waar we damherten tegenkomen zijn de Kop van Schouwen (ca 225 dieren), Manteling van Walcheren (ca 90 ex) en de Zuid-Hollandse duinen ca 30 stuks.

Op de Veluwe kwamen in 2005 ca 260 stuks voor. De populaties op de Veluwe worden sterk door de jacht gereguleerd; rond 1985 kwamen ca 500 exemplaren voor, in 1993 was dit teruggebracht tot circa 125 en in 2003 was dit weer toegenomen tot ca 260. In de omgeving van het Deelerwoud leeft een kleine groep in de vrije (niet omrasterde) wildbaan. Elders, zoals in de Amsterdamse Waterleidingduinen, worden damherten niet bejaagd.

Buiten de duinen en de Veluwe worden op verschillende plekken kleine groepen damherten waargenomen. Zo leven in het Friese Oranjewoud ca 40 damherten en in Flevoland zijn recentelijk ca 30 stuks geteld. Eveneens komen enkele damherten in het Nationale Park Lauwersmeer voor. Deze dieren haalden recentelijk het nieuws omdat een dier een rood dekzeil in zijn gewei had vastzitten. Het gewei heeft inmiddels op natuurlijke wijze losgelaten, zoals dat elk jaar rond deze tijd bij alle bokken gebeurt. Daarmee is het dier verlost van het rode gewaad waarmee hij al enkele weken ronddoolde. Pogingen het hert te verdoven mislukten, waarop werd besloten de natuur zijn gang te laten gaan en dat is goed uitgepakt. Dit damhert leeft met vijf soortgenoten op het voormalige terrein van de kruitfabriek, dat is verworpen tot een ruig natuurgebied.

Edelherten

De Veluwe is het enige gebied waar edelherten in ons land hebben kunnen overleven. In de jaren zestig werden zwervende dieren vanuit Duitsland (o.a. Reichswald) in het oosten van Overijssel waargenomen maar voortplanting vindt in oost Nederland niet plaats. Sinds 1992 komt de soort voor in de Oostvaardersplassen nadat hier 52 dieren zijn uitgezet. Deze waren afkomstig uit Schotland, Oost-Europa en de Veluwe.

Ongeveer de helft van de edelherten op de Veluwe leeft binnen 'omheinde wildbanen', grote gebieden met een hek er omheen, zoals het kroondomein en het Nationaal Park 'De Hoge Veluwe'. De rest leeft in de 'vrije wildbaan', die door tientallen kilometers lange 'wildrasters' van de akkers is gescheiden.

Het aantal edelherten op de Veluwe bedroeg in 1959 circa 2050, waarvan slechts 550 in de vrije wildbaan en ca 1500 in omrasterde terreinen. In 1993 was het totaal aantal edelherten in Nederland ca 1700. De voorjaarstand van edelherten in Nederland varieert momenteel tussen de 2500 en 4000 dieren. Ca 1350 dieren komen voor op de Veluwe, 7 exemplaren in het Weerterbos en ca 1400 in de Oostvaardersplassen. De Vereniging Wildbeheer Veluwe (VWV) speelt een centrale rol bij het organiseren van zowel de tellingen als het bepalen van de afschot.

Voor het edelhert (en voor diverse andere dieren) is het nodig dat er verbindingzones komen van het Veluwemassief in de richting van bijvoorbeeld de uiterwaarden van de grote rivieren. Een vermindering of zelfs stopzetten van de jacht en het stoppen met bijvoeren zullen er toe kunnen leiden dat de edelherten zich meer natuurlijk gaan gedragen. Er zullen nieuwe evenwichten ontstaan.

Reeën

Het ree komt tegenwoordig wijdverspreid voor in Nederland, met uitzondering van grote delen van Noord- en Zuid-Holland, evenals Zeeuws-Vlaanderen. Sinds de bescherming door de Jachtwet in de jaren vijftig heeft deze soort zich sterk uitgebreid vanuit de bosrijke streken op de hoge zandgronden in het oosten en midden van het land. In 1960 bedroeg het aantal reeën ca 15.000, in 1993 ca 40.000 en in 2005 ca 60.000. Beheer van de populaties vindt plaats uit oogpunt van verkeersveiligheid en schade aan landbouwgewassen. Het afschot van reeën is echter toegenomen van ruim 6.000 ex in 1980 tot ruim 12.000 in 2002.

Richard Witte

Monitoring van nieuwbouw vleermuisverblijven in Doorwerth

Het begon allemaal in de zomer van 2001 met een melding van vleermuizen in een flat aan de Valkenlaan in Doorwerth. De betreffende eigenares zag al jaren vleermuizen uitvliegen en bovendien keuteltjes op haar balkon. Ze was bang dat met de op handen zijnde sloop de vleermuizen het loodje zouden leggen. In een brief van de Zoogdiervereniging VZZ werd de woningstichting Vivare gewezen op haar verantwoordelijkheden ten aanzien van de bewoners, niet alleen de mensen maar ook de vleermuizen. Na de publicatie van de sloopvergunning begin 2003 heeft ondergetekende namens de Vleermuiswerkgroep Gelderland middels een brief gewezen op de noodzaak van een ontheffing Flora- en faunawet in verband met de aanwezigheid van vleermuizen. Naar aanleiding van deze brief verscheen een artikel in de lokale krant met de kop "Vleermuiswerkgroep heeft bezwaar tegen sloop". In die tijd stonden de kranten vooral bol van de artikelen over de manier waarop met de menselijke bewoners bij de verhuizing werd omgesprongen, geen woord over de vleermuizen. Inmiddels waren al contacten gelegd met Vivare waarbij was overeengekomen om onderzoek te doen ten behoeve van de ontheffingsaanvraag. Na een gesprek met de journalist van bovengenoemd stukje verscheen de week daarop een artikel in dezelfde krant met de kop "Vleermuiswerkgroep en Vivare werken samen". Die samenwerking is tot op heden prettig verlopen. Inmiddels zijn de nieuwbouwwoningen van de eerste fase opgeleverd; met vleermuisverblijven, bestaande uit spouwen met gaas (voor vleermuizen om aan te hangen) en spouwruimten met dubbele ruwe planken (zie foto).

Recentelijk heeft de Zoogdiervereniging VZZ opdracht gekregen om het gebruik van deze nieuwbouw-vleermuisverblijven dit jaar te monitoren om te zien of de vleermuizen vanuit de resterende flats, die dit jaar gesloopt zullen gaan worden, zullen verhuizen naar hun nieuwe verblijven. Het zou mooi zijn als we deze monitoring over meerdere jaren kunnen uitvoeren - ook voor vergelijkbare situaties in de rest van het land - opdat we beter zicht krijgen op de mogelijkheden om bij dergelijke projecten op een zorgvuldige manier met alle bewoners om te gaan.

Hans Huitema

Foto. Vleermuisverblijven in nieuwbouwwoningen

(Nieuwe) Brochures

Dit voorjaar zijn drie (ver)nieuw(d)e brochures op de markt gekomen, waarvan twee over vleermuizen en één over de boommarter. Indien u andere (nieuwe) brochure kent over dan wel ten behoeve van inheemse zoogdiersoorten meldt dit dan op ons kantoor. Indien mogelijk stuur ons de betreffende brochure toe.

Vleermuizen in het om het huis

Uitgave: Stichting Landschapsbeheer Gelderland (en alhier te bestellen).

De brochure *Vleermuizen in het om het huis* was al geruime tijd uitverkocht terwijl de vraag ernaar groot bleef. Stichting Landschapsbeheer Gelderland heeft daarom het initiatief genomen om deze brochure opnieuw uit te brengen en wel in samenwerking met de Vleermuiswerkgroep Gelderland (Vlegel) en Zoogdiervereniging VZZ. De brochure is bedoeld om vragen te beantwoorden die leven bij mensen die te maken hebben met het voorkomen van vleermuizen in hun woonomgeving.

Nederland - 'Meer'vleermuisland. Omgaan met meervleermuizen in het landschap

Uitgave: Zoogdiervereniging VZZ en Universiteit van Leiden (en alhier te bestellen).

De meervleermuis is vooral 's nachts actief waardoor mensen nauwelijks bewust zijn dat we onze leefomgeving met dit dier delen. Als wij onze directe leefomgeving veranderen merken wij niet dat wij ook het leefgebied van de meervleermuis veranderen. Onbekend maakt in dit geval dus onbeschermd. De brochure is dan ook bestemd voor mensen die privé of beroepsmatig met vleermuizen in contact komen en met de informatie uit de brochure beter weten wat er al dan niet gedaan kan worden om de meervleermuis en zijn leefomgeving beter te beschermen.

Zorg voor Boommarter

Uitgave: Werkgroep Boommarter Nederland van de Zoogdierverseniging VZZ (reeds direct uitverkocht).

De boommarter is één van de meest zeldzame zoogdiersoorten in ons land: waarschijnlijk zijn slechts 300 paar aanwezig. De boommarter is opgenomen in de categorie 'kwetsbaar' van de 'Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare zoogdieren in Nederland' (Ministerie LNV, 1994). Ondanks deze status is er geen soortbeschermingsplan. Leden van de Werkgroep Boommarter Nederland (WBN-VZZ) hebben de laatste jaren veel gegevens en ervaring verzameld over het gebruik van slaap- en nestbomen en deze kennis omgezet naar een brochure. Doel van de brochure is om terreinbeheerders en andere belangstellenden deelgenoot te maken van deze kennis, zodat die bij het terreinbeheer toegepast kan worden. Dit ter bescherming en de instandhouding van dit zeldzame roofdier.

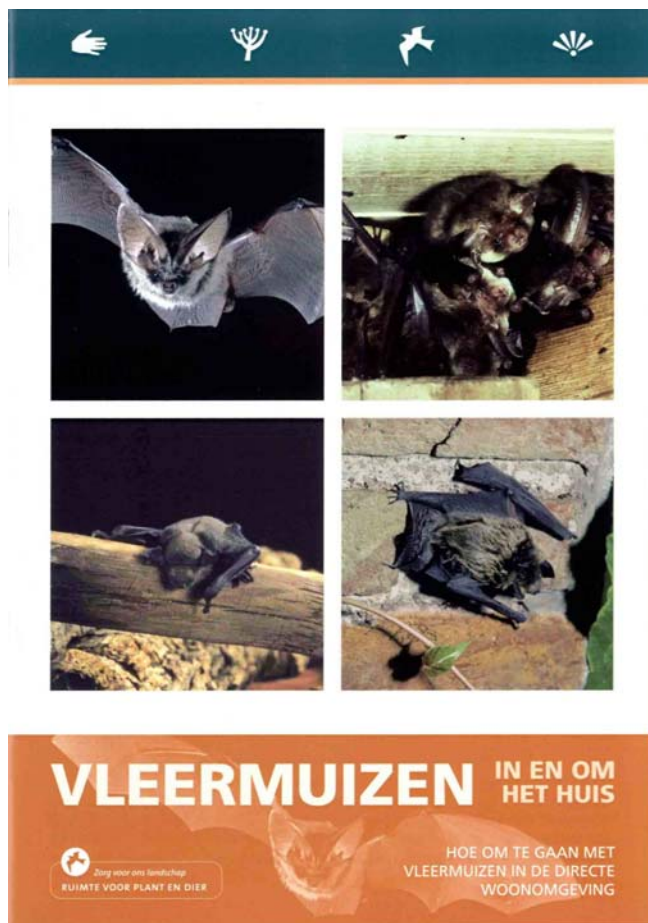

Foto. Brochure *Vleermuizen in en om het huis*

Wie maakt een website voor de noordse woelmuis?

De Noordse woelmuis is een bedreigde zoogdiersoort, die ondanks allerlei beschermende maatregelen nog steeds in bijna alle gebieden sterk afneemt. Het areaal van de Noordse woelmuis in Nederland is beperkt tot 5 regio's in de laagveen- en kleigebieden in het westen en noordwesten van het land. De Noordse woelmuis is geen concurrentiekrachtige soort. Aardmuis en veldmuis weten de Noordse woelmuis vaak weg te concurreren uit geschikte gebieden. Het meest wordt de Noordse woelmuis aangetroffen in vochtige of natte gras-, riet- en ruigtevegetaties. Het is opvallend dat de soort zich juist weet te handhaven in gebieden met veel dynamiek, zoals wisselende waterstanden gedurende de seizoenen.

De oorzaken van diens achteruitgang zijn maar ten dele bekend. Sterke versnippering van zijn leefgebied en het steeds schaarser worden van natte terreinen, die zo nu en dan overstromen, hebben in ieder geval aan de achteruitgang bijgedragen. De in Nederland voorkomende ondersoort *Microtus oeconomus arenicola* komt alleen nog hier voor. De Noordse woelmuis komt voor op de rode lijst zoogdieren (kwetsbaar), op de Habitatrichtlijn (bijlagen 2 en 4) en in de Flora- en faunawet. In 2004 is een Soortbeschermingsplan (SBP) Noordse woelmuis uitgebracht door het ministerie van LNV. Zoogdierverseniging VZZ is gevraagd om het coördinatorschap van dit plan te trekken, om zodoende zorg te dragen dat er meer gedaan wordt in Nederland om de afname tot stand te brengen en te zorgen dat deze soort voor ons land behouden blijft.

Een van de eerste aspecten die hierbij een belangrijke rol spelen is het breed bekend maken van dit coördinatorschap en informatie van en over de soort breed bekend te maken. Hiertoe willen wij de website www.noordsewoelmuis.nl (laten) maken zodat een ieder vrij kan beschikken over alle bekende en benodigde informatie rondom deze soort. Zoogdierverseniging VZZ is daarom op zoek naar een vrijwilliger die het basisontwerp voor de website kan maken, liefst met behulp van een content management systeem (CMS), zodat we heel gemakkelijk vanaf kantoor deze website actueel kunnen houden. Heb je tijd en zin om op deze manier bij te dragen aan soortbescherming neem dan contact op met Richard.Witte@vzz.nl.

Richard Witte

Nieuwe directeur Zoogdierverseniging VZZ

De Zoogdierverseniging VZZ gaat weer een nieuwe fase in. Op 1 juni jongstleden is Jos Teeuwisse aangesteld als nieuwe directeur.

De Zoogdierverseniging VZZ is de laatste jaren sterk in ontwikkeling. Begin jaren negentig van de vorige eeuw nam zij haar eerste werknemer aan voor een onderzoek naar het effect van (Rijks)wegen op egelpopulaties. Al snel volgden meer werknemers die zich vooral bezighielden met het aansturen van de vele vrijwilligers die verspreid over Nederland de aantalsontwikkeling en het voorkomen van zoogdieren in kaart brengen. Anno 2006 zetten 16 werknemers en meer dan 1.000 vrijwilligers zich in voor onderzoek en bescherming van zoogdieren in Nederland. Recent werd hiervoor het kantoor in Arnhem uitgebreid en is Jos Teeuwisse aangetrokken om de vereniging verder te professionaliseren.

Jos Teeuwisse was van 1987 tot 2001 directeur van het Noord-Hollands Landschap, welke hij van een kleine stichting heeft uitgebouwd tot een volwaardige speler in de natuurbescherming in Noord-Holland. In 2002 runde hij zijn studie Historische Geografie af. Dit heeft zijn betrokkenheid bij het Nederlandse landschap sterk vergroot.

Door zijn kennis van het brede terrein van ruimtelijk kwaliteit was hij hierna welkom bij Bouwfonds Fondsenbeheer: de managementorganisatie van o.a. het Nationaal Groenfonds en het Nationaal Restauratiefonds. Zijn taak was het verkennen van nieuwe markten voor deze fondsen. Daarnaast was en is hij actief in besturen van verschillende organisaties.

Jos' hart bleef echter hunkeren naar een aantrekkelijke baan in de natuurbescherming. Die baan heeft hij nu gevonden als directeur van de Zoogdierverseniging VZZ.

Jos Teeuwisse volgt Dennis Wansink op als directeur. Dennis Wansink blijft werkzaam bij de Zoogdierverseniging VZZ. Hij zal de komende jaren het team Bescherming & Communicatie gestalte geven. Jos Teeuwisse richt zijn aandacht, naast de algemene zaken, op het team Onderzoek & Advies.

Foto. Jos Teeuwisse

Nieuwe Rode Lijst van de IUCN

De IUCN World Conservation Union heeft een nieuwe Rode lijst van bedreigde soorten gepubliceerd (zie <http://www.iucn.org/themes/ssc/redlist2006/redlist2006.htm>). Er zijn een paar lichtpuntjes: enkele soorten zijn door speciale beschermingsacties sinds 1994 iets minder bedreigd. Maar de algemene trend is dat er weer meer soorten bedreigd zijn dan 2 jaar geleden. Van de ongeveer 60.000 soorten die door het IUCN onderzocht zijn, worden 16.119 soorten met uitsterven bedreigd. Hoeveel er in totaal in de wereld met uitsterven bedreigd worden is niet bekend. Er zijn namelijk ongeveer 2 miljoen soorten beschreven, waarvan slechts 3% (60.000) door het IUCN onderzocht is.

Van de onderzochte zoogdieren is 23% bedreigd, dus bijna 1 op de 4 soorten! In 1994 stonden op de Nederlandse Rode lijst van bedreigde en kwetsbare zoogdieren 25 soorten, oftewel meer dan 30% van de in Nederland voorkomende zoogdiersoorten.

Op dit moment wordt gewerkt aan een nieuwe analyse van de status van de Nederlandse zoogdieren. Komende zomer moet die afgerond zijn en in het najaar zal een herziene Rode lijst van de Nederlandse zoogdieren verschijnen.

Dennis Wansink

Vogelgriep bij zoogdieren

SOVON Vogelonderzoek heeft op haar website een formulier gezet om dode vogels te melden (www.sovon.nl/dodevogels_invoer.aspx). Door systematisch dode vogels te melden ontstaat een beeld van de sterfte onder vogels in Nederland. Op die manier kan dit monitoringssysteem gaan fungeren als een waarschuwingssysteem voor plotseling verhoogde sterfte bij bepaalde soorten of in een bepaalde regio.

Dit voorjaar zijn op het Duitse eiland Rügen enkele huiskatten en een steenmarter met het vogelpestvirus H5N1 gevonden. Dode zoogdieren kunnen dus ook een aanwijzing zijn dat het vogelgriepvirus aanwezig is. Daarom kunnen op de site van SOVON ook zoogdieren gemeld worden.

Telganger digitaal

In de vorige Telganger hebben wij een berichtje geplaatst voor het digitaal ontvangen van de Telganger.

Inmiddels hebben wij al veel aanmeldingen ontvangen. Het voordeel: papierbesparing en bovendien foto's / kaarten in kleur, het gewenste artikel of pagina via een link direct te bekijken.

Aanmelden? Even een e-mailtje naar marja.horsting@vzz.nl

Word lid van de Zoogdiervereniging van Nederland

De Zoogdiervereniging VZZ zet zich in voor de studie en de bescherming van alle in het wild levende zoogdieren en hun leefgebieden, zowel nationaal als internationaal. Daarom organiseert zij de tellingen en het verspreidingsonderzoek waar jij aan meedoet. Help de Zoogdiervereniging VZZ dit ook in de toekomst te doen. Word lid.

Het lidmaatschap kost € 15,- per jaar. Daarvoor ontvang je viermaal per jaar het tijdschrift Zoogdier en kun je meedoen met activiteiten van de werkgroepen. Aanmelden kan via onze website www.vzz.nl.

Colofon. Ieder half jaar maakt het team Onderzoek & Advies een kort verslag van bestuurlijke activiteiten en de voortgang van de deelmeetnetten: "De Telganger". Heb je opmerkingen, ideeën, mededelingen met betrekking tot Zoogdiermonitoring? Geef ze door voor 1 november 2006 en ze komen in De Telganger: zoogdier@vzz.nl. Tot ziens! Dick Bekker, Vilmar Dijkstra, Dennis Wansink, Ludy Verheggen en Richard Witte.

Adres: Zoogdiervereniging VZZ, Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem

Telefoon: 026-3705318

Website: www.vzz.nl